

עורכים: פאול ריבלין, יצחק גל ע' עורך: ברנדון פרידמן, מורן לבנוני

כרך 5, גיליון 9, ספטמבר 2015

© YasabonBlogger

החדשות הטובות ממצרים – וגם אלה הרעות

פאול ריבלין

בתחילת אוגוסט 2015 חנך עבד אל-פתאח אל-סיסי את פרויקט ההרחבה של תעלת סואץ. הרחבה זו הוסיפה 35 קילומטר תעלה מקבילה לצד התעלה הקיימת, הרחבה המהווה כשליש מאורכה של התעלה הוותיקה. בנוסף לכך, הועמקו 35 קילומטרים של התעלה הקיימת, העמקה שאפשרה תנועת אוניות בנפחים גדולים יותר בתעלה הקיימת. רשות התעלה הודיעה כי פעולות הרחבה אלה יקטינו את זמן ההמתנה למעבר בתעלה, מהלך שיגרום ליותר מהכפלה ברווחי התעלה לכדי 13.2 ביליון דולר לשנה עד לשנת 2023. הכפלה זו תלויה בעלייה של 9 אחוז בנפח תנועת הסחר העולמית, למרות שבין השנים 2005 ל-2013 עלה נפח תנועת הסחר העולמי ב-3 אחוז בלבד. לתעלת סואץ השפעה רחבה על הפוליטיקה כמו גם על הכלכלה של מצרים, כפי שניתן לראות מסקירה מהירה של ההיסטוריה.

כאשר נחנכה תעלת סואץ לראשונה, היה עומקה 25 רגל (כ-7.5 מטר), רוחבה כ-72 רגל בקרקעיתה (כ-22 מטר) וכ-200 עד 300 רגל רוחב על פני הים (כ-61 עד 91 מטר). מידות אלה הכתיבו מעבר של כ-500 אוניות במהלך שנת פעולתה הראשונה של התעלה. שיפור ראשון בתעלה החל בשנת 1876 כאשר התעלה הפכה לקו הסחר הפעיל ביותר בעולם. בשנת 1875 הפכה בריטניה למחזיקת המניות העיקרית בחברת תעלת סואץ לאחר שרכשה מהמושל העת'מאני של מצרים. בשנת 1882 פלשה בריטניה למצרים, מתחילה בזה תקופה ארוכה של כיבוש מצרים על-ידי בריטניה שנמשך עד ההסכם האנגלו-מצרי בשנת 1936, שהפך את מצרים עצמאית למעשה, אולם השאיר את בריטניה כבעלת זכויות בתעלה. לאחר מלחמת העולם השנייה לחצה מצרים לפינוים של הכוחות הבריטים מאזור תעלת סואץ ואכן ביולי 1956 הלאים נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר את התעלה מתוך תקווה לכסות באמצעות רווחי התעלה את הוצאות הבניה של סכר אסוואן על הנילוס. בשלהי אוקטובר 1956 פלשה ישראל לסיני וכוחות צרפתים ובריטים נחתו במצרים בתחילת נובמבר כדי לכבוש את תעלת סואץ. בלחצן של ברית המועצות וארצות הברית נסוגו בריטניה וצרפת בדצמבר והכוחות הישראליים עזבו במרץ 1957. באותו חודש תפסה מצרים את השליטה על תעלת סואץ ופתחה אותה לתנועת ספינות סוחר. עשר שנים מאוחר יותר, חסמה מצרים את התנועה בתעלת סואץ בעקבות מלחמת ששת הימים וכיבושו של חצי האי סיני בידי ישראל. במשך שמונה השנים הבאות, הפכה התעלה לקו החזית בין ישראל למצרים. בשנת 1975 פתח נשיא מצרים אנואר אל-סאדאת את התעלה מחדש כמחווה של רצון טוב לאחר שיחות השלום עם ישראל חלקים מהתעלה היו עד כה צרים מידי מכדי לאפשר תנועה דו-סטריית, ולכן נאלצו שלטונות התעלה לנהל את המעבר תוך המתנה בתור ובתנועה בשיירות הנעות בכיוונים הפוכים. במשך שנים ארוכות ניסתה מצרים לצמצם את צווארי הבקבוק בתנועה בתעלת סואץ. תעלה בעלת שלוש יציאות נחפרה בשנת 1955 ואחת נוספת בשנת 1980. ולאחרונה החלה מצרים בפרויקט העמקה של התעלה כדי שניתן יהיה להעביר דרכה ספינות סוחר גדולות יותר. תוכנית הרחבת התעלה שהוזמנה בשנת 2014 על-ידי הנשיא אל-סיסי הניבה שני הישגים כלכליים: ראשית, השלמת הפרויקט השאפתני בשנה אחת בלבד, שליש מהזמן הצפוי להשלמתו. ההישג השני הוא שהפרויקט מומן מכספים מקומיים מצריים, תושבי מצרים קנו כמעט 9 ביליון דולר של מניות מלווה השקעה מיוחד.

בכוונת הממשל המצרי להפוך את אזור התעלה כולו לצומת של לוגיסטיקה, שירותי-אווניות ומרכז ייצור ענק. הנשיא הוציא צו המכריז על אזור התעלה כאזור כלכלי מיוחד, צו הקובע כי הוראות לגבי אזור

כלכלי מיוחד תופסות לגבי אזור זה המכסה מעל 460 קילומטר רבוע. העבודה לפרויקט פיתוח אזור תעלת סואץ (SCADP) החלו לאחר שהמסגרת החוקית לביצוען הוסכם על-ידי הממשל.

מטרתה של מצרים הייתה למשוך השקעות לאזור בתקווה לעודד פיתוח כלכלי וליצור מקומות עבודה. האזור כולל שש ערי נמל, מערב ומזרח פורט-סעיד, עין אל-שוה'נה, אל-עריש, א-טור ואדביה, בנוסף לאזורים נוספים כמו עמק הטכנולוגיה של אסמעיליה בנוסף לאזורי תעשייה ותמיכה לוגיסטית סביב ערי התעלה השונות, איסמעיליה ופורט-סעיד. שינויים בחוק נדרשו בכדי לפשט את המיסוי והמכסים באזור, אחד החסמים העיקריים בפני השקעות במצרים. שינויים אלו בחוק עוסקים גם בפטור ממס על יצוא ויישום תוכנית גמישה ליישוב חילוקי דעות.

בנוסף לכך, הודיעה חברת הגז האיטלקית אני ספא (Eni SpA) באוגוסט שנה זו כי היא מצאה מאגר גז טבעי ענק במרחק של כ-130 קילומטר בים התיכון מול מצרים. מציאת מאגר גז זה המוערך בכ-30 טריליון רגל מעוקב (tcf) או בשווי של 5.5 ביליון חביות נפט, המספיק לצרכיה של מצרים עשורים קדימה. מאגר זה מגדיל את רזרבות האנרגיה של מצרים ב-50 אחוז בהשוואה להערכה של חברת בריטיש פטרוליום (BP) בסוף 2014. מצרים תשתמש ברוב הגז הזה לשוק המקומי, ותייצא רק עודפים על-ידי שימוש במתקן ההנזלה שהקימה חברת אני האיטלקית בדמיאט, לא רחוק משדה הגז עצמו.

חברת אני עסקה בחיפוש גז ונפט במצרים מעל 60 שנה והיא המפיקה המערבית הגדולה ביותר במצרים. היא תשתמש במתקניה הקיימים כמו גם באסדות הקידוח שלה המצויות בקרבת אתר הגילוי, בכדי לשמור על עלויות הפיתוח נמוכות ככל האפשר. יעשה שימוש בבאר תת-ימית לאותה מטרה ממש.

תחילת הקידוחים צפויה בתחילת 2016 ותחילת ההפקה ב-2017. חברת אני, דרך סובסידיה של מצרים, השלימה את השליטה בחיפוש ותזכה לנתח של 50 אחוז בהפקה כש-50 אחוז הנותרים מוחזקים בידי חברות הגז והנפט המצריות: תאגיד הנפט הכללי של מצרים וחברת אחזקת הגז הטבעי המצרית.

גילויים אלו הגיעו לאחר שנים של אי-שקט במצרים, אשר הייתה בעבר יצואנית גז, והפכה ליבואנית בשנים האחרונות לאחר שהיצור לא עמד בקצב של עלית הצריכה המקומית. גילוי גז אלה יכולים לסייע להתמודד עם משבר האנרגיה החמור ביותר מזה עשורים, ולספק את הצריכה המקומית כולה. גילויים אלה ישפיעו גם על ישראל השכנה המצפה לייצא את עודפי הגז הצפויים שברשותה לירדן ולמצרים. שדה הגז הטבעי לווינתן שמול ישראל המוערך בין 16 – 22 טריליון רגל מעוקב (tcf) נחשב הגדול ביותר בים התיכון עד לגילוי של השדה המצרי.

מצרים היום ניצבת בפני שלושה משברים הקשורים ביניהם: מחסור בחשמל, מחסור בגז ומשבר פסקאלי. המחסור בגז נובע משילוב של צריכה הגדלה במהירות, סובסידיה ממשלתית וחוסר בהשקעות במקורות הפקת גז חדשים. מחירים נמוכים ליצרנים שמקורם עוד בתקופת מברכ הפכו לגורם המקטין את העניין בהפקת גז טבעי. משבר החשמל נובע אף הוא מגידול בצריכה וסובסידיה ממשלתית על המחיר. המחסור בחשמל, גז ונפט היה אחד הגורמים שערערו את שלטונו של מורסי ולכן פתרונו נמצא בעדיפות עבור סיס. המשבר הפסקאלי נובע בחלקו מהעול הכבד המוטל על המדינה בעקבות הסובסידיות. בשנים 2013/14 היוותה הסובסידיה על הדלק 6.3 אחוז מההוצאה הממשלתית. בעקבות הקיצוץ בסובסידיות שהוכרז בקיץ האחרון, צפוי סעיף זה לרדת ל-3.1 אחוז בשנים 2015/16. משמעותו של המשך היקף החוב של חברת הנפט המצרית היא כי איננה יכולה להחזיר את הוצאותיהן של חברות הנפט והגז הבין-לאומיות וגרם להן לקצץ בהשקעותיהן.

הממשלה העלתה את המחיר עבור הפקת הגז המקומית לחברות BP ו RWE מגרמניה על מנת לפתח את הפרויקט הגדול של מערב דלתת הנילוס כחלק ממדיניות הליברליזציה של הממשלה שהמשכן הוא גם קיצוץ בסובסידיות לצרכן. טרמינלים להנזלת גז תוכננו כך שצרכנים גדולים יוכלו לרכוש את הגז ישירות. נידונו גם אפשרויות לאספקת גז מקפריסין, אספקה שיכולה להיות בעלת רגישות פוליטית נמוכה מזו של ישראל. גז מישראל יכול להיות מונזל כדי להיות מיוצא בשנית ממתקן היצוא המצרי של גז מונזל (LNG – גז טבעי מונזל). מפעלי LNG, כימיקלים, דשנים, מפעלי מלט, דורשים אספקה סדירה של גז. בשנים האחרונות קוצצה אספקה זו של גז בכדי לשמור על אספקה סדירה של גז למתקני חשמל, מהלך שהעדיף את הצרכנים הפרטיים אך גרם לנזקים לכלכלה והגדיל את האבטלה.

ועידת הפיתוח הכלכלי של מצרים שנערכה בשרם אל-שיח' במרץ 2015 הביאה לחתימת הסכם ענק עם חברת סימנס לאספקת טורבינות גז ורוח של החברה למצרים, ובמקביל, נשקלת אספקת אמצעי יצור לחמישה ג'יגהוואט (GW) של אנרגיה מתחדשת, בנוסף לאמצעים ליצור של 31 GW. 13 GW נוספים נדרשים עד 2019. הירידה במחירי האנרגיה המתחדשת תעזור בוודאי אולם בכדי לממן את מפעלים אלה מצרים תצטרך לגייס הון פרטי למשק החשמל שלה ולהעלות את מחירי החשמל בכדי לכסות את

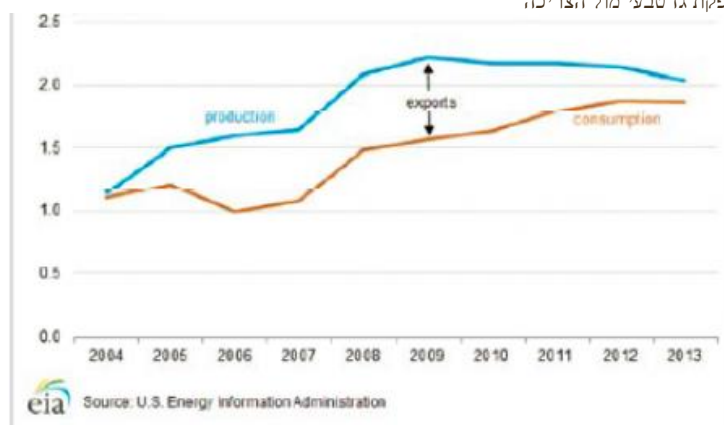
ההוצאות. תוכנית קיצוב לדלק וסולר הוצגה אולם הסובסידיות למוצרים אלו היא עדיין גבוהה כך שחלק ניכר מבעלי המכוניות יעדיפו לשלם את המחיר המסובסד. מחירי הנפט הנמוכים בשוק העולמי סייעו למצרים, אולם מחירי הדלק הם עדיין כחצי מאלו שבארצות הברית.

האתגר נותר להבטיח את הגישה למקורות אנרגיה בין-לאומיים במחירים סבירים אך עדין לשמור על תמריץ (כלומר מחיר המכסה את העלויות) עבור המגזרים היצרניים של הכלכלה, והקטנת נטל הסובסידיות מעל גב המשלה.

שדה הגז החדש יהיה מסוגל לספק 2.5 עד 3 ביליון רגל מעוקב ביום, אשר יכסה את רוב המחסור במצרים אך לא את כולו (ראה לוח 1). למרות שגילוי זה מייתר את ייבוא הגז מישראל, ספק אם מצרים תוכל להיות יצואנית משמעותית אלא אם יתגלו מאגרים נוספים. שר הנפט באותו זמן, כיום ראש הממשלה המצרי, שריף אסמעיל, הצהיר כי הדיון לגבי רכש גז מישראל יימשך למרות הגילוי של חברת אני האיטלקית.

לוח 1.

הפקת גז טבעי מול הצריכה

למרות החדשות הטובות מאוגוסט, הצפי לכלכלה המצרית איננו אופטימי. המלחמה נגד הטרור ממשיכה ברחבי המדינה ובעיות הבסיס עדיין כאן. רווחי תעלת סואץ כמו גם ההכנסות מגילוי הגז הינן צורות של הכנסה רנטירית. מצרים נסמכת באופן ניכר על מענקים בכדי לשמור על מאזן תשלומים יציב ולהמריץ את ההכנסה הלאומית. הגידול ברווחים מתעלת סואץ ורווחי הגז יסייעו לשפר המצב הפיננסי של מצרים ומהווים גורם בעל חשיבות קריטית לשיפור המצב הפוליטי כיוון שהם מאפשרים לממשל להיות עצמאי יותר ובלתי תלוי בתורמים מבחוץ. אם ישמשו הכספים האלה לפתור את בעיותיה של כלכלת מצרים עדיין לא ברור.

על-פי [מאמר שפורסם לאחרונה בפורום למחקר כלכלי בקהיר](#): הצמיחה הכלכלית המהירה במצרים במהלך בין 2000 ל-2010 בהשוואה למדינות אחרות בעלות רמות הכנסה דומות, לא הצליחה להקטין את רמת האבטלה, להקטין את רמות העוני או להעלות את רמת היצרנות. מצרים לא חוותה מעבר של כוח עבודה לכיוון של מגזרים מודרניים ויצרניים בדומה לדרום אסיה ושווקים מתעוררים אחרים. בעוד שבמצרים קיים פוטנציאל גדול לקיום יצרנות בכלכלה המצרית, פתיחות מוגבלת למסחר זר, חוסר גיוון ביצוא וגישה מוגבלת למימון מונע את השינוי המבני של כוח העבודה לכיוון של ייצור ושירותים פרטיים. מצרים נשארה לכודה בתוך מה שנקרא "מלכודת הערך הנמוך".

[ה-IMF ניתח](#) את בעיות הכלכלה המצרית באופן דומה. עיוותים במיקרו כלכלה נגרמים בשל הגובה של הסובסידיות על האנרגיה. סובסידיות אלה יוצרות העדפה לכיוון תעשיות צורכות אנרגיה רבה ממקורות שונים והדורשות מימון רב הכוללות מימון חיצוני כבד למגזרים אלה על חשבון תעשייה יעילה יותר ושימוש איטנסיבי יעיל בכוח אדם. שווקים שאינם יעילים בכוח אדם דוחפים חברות ועובדים לכיוון הסקטור הבלתי-רשמי. ממשל חלש, טענות לשחיתות ואכיפה חלשה לא מעודדים את החברות הזרות לעשות עסקים במצרים.

המגזר הציבורי המצרי הוא עצום, כ 39 אחוז מה-GDP ב-2013/14. למרות הפרטה שהתקיימה בעשור האחרון, המדינה עדיין שולטת על רוב מגזר הביטוח והבנקאות. המגזר הציבורי דומיננטי בתעשיית הטלקומוניקציה והתעבורה, ומרכזי גם בתעשיית הנפט והגז, הזיקוק והחשמל. רמת הון אנושי ממוצעת

נמוכה , כפי שניכר מרמת הבריאות והחינוך חלשה. רמת תשתיות נמוכה, במיוחד בכבישים וחשמל, משפיעים אף הם באופן שלילי על הפריון. החינוך מתקצב באופן בלתי מספיק ואיננו מכין צעירים לעיסוקים יצרניים. מכיוון ששירותי הרפואה הציבורית אינם מספיקים, רמת הבריאות סובלת גם כן.. תשתית התחבורה הנמוכה גורמת לפקקי תנועה, בנוסף לצווארי בקבוק ומחסור בדלק, חשמל ומים. הרחבת תעלת סואץ וגילוי מרבצי הגז מעניקים למצרים מרחב נשימה כלכלי. השאלה המרכזית היא האם ההכנסות הנוספות של הממשלה ישמשו לשיפור הכלכלה, שיפור זה יחייב שינויים מבניים המאיימים על הקבוצות החזקות בכלכלה. הסכנה היא שהכנסות אלו יקטינו למעשה את התמריץ לשינוי.

[click here](#) *Iqtisadi* For previous issues of

To republish an article in its entirety or as a derivative work, you must attribute it to the author and the Moshe Dayan Center at Tel Aviv University, and include a reference and hyperlink to the original article on the Moshe Dayan Center's website, <http://www.dayan.org/>.